

TOMASZ ZAJĄC (*Przemyśl*)
orid.org/0000-0003-2080-5458

RECENZJA: KAROL KICMAN,
*KATALOG WYBRANYCH MILITARIÓW Z OKRESU
MONARCHII C.K. AUSTRO-WĘGIER W ZBIORACH
MUZEUM NARODOWEGO ZIEMI PRZEMYSKIEJ,
PRZEMYŚL 2021, SS. 104, ILUSTRACJE*

Historiografia wojen i wojskowości, zarówno naukowa, jak i popularna opracowywana przez wielu specjalistów z tej dziedziny, jak też pasjonatów cieszy się ogromną popularnością tak wśród badaczy, jak i czytelników. Wśród prac wydawanych przez Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej (dalej MNZP) tematyka militarna Wielkiej Wojny nie stanowi znaczącej części. Opracowania z niniejszej dziedziny były przedstawiane w sposób popularyzatorski w publikacjach ogólnych omawiających lata 1914–1918. Dlatego też warto poświęcić uwagę pracy Karola Kicmana, *Katalog wybranych militariów z okresu monarchii C.K. Austro-Węgier w zbiorach Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej* wydanej przez MNZP w 2021 r.

W opracowaniu nie ujęto całych zbiorów armii Cesarsko-Królewskich Austro-Węgier, jakie zgromadzono w MNZP. W tym miejscu warto wspomnieć o nazewnictwie, jakim posługuje się autor, dotyczącym armii monarchii Habsburgów. Mianowicie oficjalnie armia istniejącego wtedy państwa Austro-Węgier nosiła nazwę Kaiserliche und Königliche Armee (K.u.K. Armee), czyli Cesarska i Królewska Armia (C. i K. Armia). Jednak w wielu opracowaniach polskojęzycznych pojawia się pojęcie Cesarsko-Królewska Armia (w skrócie C.K. Armia), którego nie należy traktować jako błędne. W pracach dotyczących tejże tematyki rzadko spotkać się można ze skrótem (C. i K.). Dlatego też za autorem opracowania dalej będę stosował właśnie tę nomenklaturę.

Omawiana tutaj publikacja Karola Kicmana nie jest jego jedynym opracowaniem. W środowisku muzealników, regionalistów autor jest znany ze swoich dzieł. K. Kicman to pracownik Działu Historii MNZP, zajmujący się historią XIX i XX w. oraz przewodnik PTTK. Jest popularyzatorem tematyki związanej z fortyfikacjami przemyskimi, tzn. twierdzy Przemyśl oraz Linii Mołotowa. Jako pracownik MNZP prowadził zajęcia otwarte dla młodzieży z zakresu walk w XX w. na terenie Przemyśla oraz niejednokrotnie wystąpił w programach telewizyjnych promujących miasto.

Recenzowany katalog nie zawiera opisu wszystkich eksponatów związanych z C.K. Armią, znajdujących się w zasobie przemyskiego muzeum. Sam autor nie wyjaśnił, dlaczego została wybrana akurat ta część, ani też nie doprecyzował, czy jest to finał jego pracy, czy może powstanie kolejna część katalogu. Prawdopodobnie jest to związane z ogromem tych zbiorów, które częściowo są wystawione na pokaz, a duża część jest regularnie poddawana konserwacji. Zatem już w samym tytule mamy wzmiankę o „wybranych militariach”, która powinna czytelnikowi uzmysłowić, iż niełatwo jest opracować pełny katalog zbiorów mających ponad sto lat. Niemniej jest bardzo dobrym punktem wyjściowym do badań nad tematyką. Autor wspomina o wielkości zbiorów we wstępie:

W latach 1914–1918 do zbiorów muzealnych trafiło wiele pamiątek historycznych, ale przede wszystkim były to militaria, które głównie pochodziły z terenów walk o Twierdzą Przemysł. Obecnie Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej gromadzi ponad 250 tys. eksponatów, z czego całkiem pokaźny zbiór to właśnie zbiory militariów¹.

Ogrom zgromadzonych militariów po C.K. Armii wynikał ze specyficznej roli Przemysła podczas I wojny światowej. Walki o twierdzą Przemysł opisywane były niejednokrotnie w różnych publikacjach. Niniejsza recenzja pracy K. Kicmana nie ma na celu przybliżenia wydarzeń z lat 1914–1915 w Przemysłu. Gwoli przypomnienia i lepszego zrozumienia opisu zawartości recenzowanej monografii chciałbym tylko podkreślić, że pierwsze oblężenie (17 września – 10 października 1914 r.), wygrane przez obrońców, oraz drugie oblężenie (4/5 listopada 1914 r. – 22 marca 1915 r.), z którego zwycięsko wyszła Rosja, przyniosły ogromne straty zarówno po stronie wojsk C.K. Armii, jak i wojsk Imperium Rosyjskiego. Ponadto podczas drugiego oblężenia strona austriacka na czele z dowódcą przemyskiej twierdzy gen. Hermannem Kusmankiem von Burgneustädtenem podjęła decyzję o zniszczeniu fortyfikacji oraz uzbrojenia. W ramach działań postanowiono także wysadzić przemyski most kolejowy na rzece San. W efekcie walk na froncie wschodnim i jego przełamania 2 maja 1915 r. w bitwie pod Gorlicami doszło do odbicia twierdzy Przemysł przez sojusznicze wojska C.K. Armii i Niemiec, nazywanego również w literaturze jako trzecie oblężenie (18 maja – 3 czerwca 1915 r.).

Pozostałości po tamtych wydarzeniach można oglądać do dziś w różnej postaci. Są to m.in. umocnienia pierścienia wewnętrznego i zewnętrznego, wyposażenie C.K. Armii, jakie znajduje się w zasobach MNZP oraz stowarzyszenia militarne w mieście prowadzące swoje „prywatne muzea”². Całość zbiorów stanowi ważny element kształcenia wiedzy historycznej o Przemysłu. Pomimo

---

¹ K. Kicman, *Katalog wybranych militariów z okresu monarchii C.K. Austro-Węgier w zbiorach Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej*, Przemysł 2021, s. 5.

² Mowa tu o działających w Przemysłu stowarzyszeniach, które udostępniły kolekcję prywatnych zbiorów militarnych C.K. Armii, m.in. o Stowarzyszeniu 3 Historycznego Galicyjskiego Pułku Artylerii Fortecznej im. Księcia Kinsky’ego (mające muzeum przy ul. Katedralnej 6) czy Przemyskiego Stowarzyszenia Przyjaciół Dobrego Wojaka Szwejka (ekspozycja znajduje się przy ul. Sanockiej 19, Brama Sanocka Dolna).

bogactwa zbiorów indywidualnych kolekcjonerów oraz towarzystw największa część militariów znajduje się w MNZP i do tej pory nie była przedmiotem szerszej uwagi. Warto więc pojąć trudności, z jakimi musiał się zmierzyć K. Kicman, który podjął się zadania niełatwego i z którym w większości wypadków poradził sobie znakomicie.

Autor wspomina we wstępie, iż znaczna część muzealnych zbiorów militarnych z okresu staropolskiego została zagrabiona przez oddziały sowieckie podczas II wojny światowej³. W związku z tym ograniczył swoje rozważania chronologicznie i podjął próbę skatalogowania ważnej części zbiorów, czyli militariów C.K. Armii. Do szczególnie cennych zbiorów autor zaliczył: mundury i czapki wojskowe (czaka, furażerki)⁴.

Praca została podzielona na kilka części – wiąże się to zapewne z uszeregowaniem elementów całości zbioru militarnego w MNZP, jednakże autor nie omówił we wstępie wybranego przez siebie podziału. W pracy nie ma spisu treści, co przeszkadza w znalezieniu konkretnych treści. Opracowanie podzielono na kolejne rozdziały: *Umundurowanie* (s. 7); *Czaka, czapki* (s. 15); *Bagnety i noże* (s. 25); *Pociski (płaszczce i zapalniki)* (s. 43); *Karabiny* (s. 63); *Pistolety* (s. 77); *Szable* (s. 84); *Tasaki* (s. 84); *Pozostałe elementy wyposażenia* (s. 97).

W pierwszym rozdziale pracy omawiający umundurowania autor skupia się na kilku uniformach z czasów monarchii. Przedstawiono tutaj mundury oficerskie z różnych jednostek, jakie stacjonowały w twierdzy Przemyśl. Druga część poświęcona została nakryciom głowy żołnierzy. Znaleźć tutaj można kilka ich rodzajów (czaka, furażerka, czapka oficerska). W tej części mamy do czynienia z elementami z umundurowania paradnego i polowego. Trzeci rozdział, w którym opisane zostały bagnety i noże, ma również ważną wartość historyczną. Autor w treściwy sposób przedstawił czytelnikowi rozwój oraz typologię tegoż uzbrojenia na przestrzeni dziejów, dzięki czemu odbiorca może pogłębić swoją wiedzę w tym zakresie. Kolejna część to dość obszerny dział całej pracy (20 stron z liczącej ogółem 104 stron monografii), omawia pociski używane przez żołnierzy monarchii Habsburgów. Uzbrojenie zarówno artyleryjskie, jak i indywidualne stanowi większość zbiorów MNZP, co widoczne jest właśnie w tej części niniejszego katalogu. Autor poza szczegółowymi elementami opisu starał się także scharakteryzować owe elementy zbiorów, by były łatwe w odbiorze nie tylko dla specjalistów kwestii militarnych. Piąty rozdział przedstawia uzbrojenie indywidualne, które zostało podzielone na karabiny, pistolety, szable oraz tasaki. Podobnie jak wcześniej zostało wspomniane, autor omawia kwestie techniczne, co widać po dokładnych opisach, z uwzględnieniem informacji dla szerszego grona czytelników. W skład ostatniej części opracowania wchodzi „pozostałe elementy wyposażenia”, które dotyczą uzbrojenia artyleryjskiego i broni okopowej.

---

³ K. Kicman, *op. cit.*, s. 6.

⁴ *Ibidem*.

Bardzo ważnym elementem pracy jest kwestia dwujęzyczności. Katalog bowiem jest przetłumaczony na język niemiecki. W związku z tym grono odbiorców recenzowanego tu opracowania będzie zwiększone o kraje niemieckojęzyczne. Zapewne zachęci to również badaczy tematyki militarnej Austro-Węgier do zapoznania się ze zbiorami znajdującymi się w MNZP. Dodatkowym elementem, wcale nie mniej ważnym, jest część ikonograficzna. Fotografie przygotowane przez Pawła Husarza w publikacji oddają stan zachowania opracowanych zbiorów oraz obrazują owe wyposażenie, jakie znajduje się w zbiorach MNZP. Wysoka jakość kolorowych fotografii jest niewątpliwie wartością dodaną tego opracowania.

Opisane w bardzo przejrzysty sposób poszczególne rozdziały pozwolą czytelnikowi na zapoznanie się z tą częścią zbiorów MNZP. Widać, że autor wykazuje się obszerną wiedzą z zakresu badanej tematyki oraz potrafi ją przedstawić w interesujący sposób. Treści terminologiczne oraz techniczne, które są niewątpliwie ważną częścią publikacji, zostały przedstawione klarownie.

Publikacja przygotowana przez Karola Kicmana jest próbą skatalogowania zbiorów znajdujących się w MNZP. Z recenzenckiego obowiązku chciałbym podkreślić – uwzględniając wielkość zbiorów, o której autor wspomina we wstępie – że katalog powinien je obejmować w dużo większym zakresie, niż się to dokonało w opisywanej tu publikacji. W pracy nieujęte zostały kwestie wielonarodowościowe C.K. Armii pod względem umundurowania i uzbrojenia, które na pewno wzbogaciłyby tę pozycję. Pominięte zostały np. odznaczenia wojskowe, które również stanowią część w zbiorach przemyskiego muzeum. W kwestii umundurowania można było opisać więcej ich rodzajów oraz omówić kwestię zmiany wzorów uniformów na przestrzeni lat. Jednak, jak wcześniej zostało wspomniane, niniejszy katalog jest próbą omówienia militariów C.K. Armii w zbiorach przemyskiego muzeum, a ogrom zasobów nie jest łatwy do opracowania przez jedną osobę. Dlatego też ważnym słowem zawartym w tytule opracowania jest „wybranych”, co jednoznacznie uświadamia nam (czy też czytelnikom), iż autor ma świadomość, że nie jest to ostateczny katalog zbiorów militarnych C.K. Armii w MNZP. Można tylko liczyć na to, iż w kolejnych latach MNZP podejmie się opracowania większej liczby tychże zbiorów w szerszym gronie badaczy, co jeszcze dobitniej ukaże, jak pokażne są to zasoby.

Podsumowując: praca Karola Kicmana to rzetelnie przygotowane opracowanie z widoczną znajomością tematyki, które na pewno wniesie dużo do badań nad armią monarchii Habsburgów oraz tematyką Wielkiej Wojny i twierdzy Przemyśl. Wydanie niniejszej publikacji przyczyni się do propagowania wiedzy na wspomniany temat. Wśród opracowań muzealnych mało zostało wydanych katalogów tego typu, co z kolei jest niezaprzeczalnie zaletą recenzowanej tu pracy. Autor, podejmując próbę opracowania takiej monografii, przyczynił się do popularyzacji tematyki militarnej C.K. Armii i historii Przemyśla z przełomu XIX i XX w. wśród szerszych kręgów odbiorców.